

BO‘LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHILARINI KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI

Nurjanova Rayxan Urazbaevna
Nukus innovatsiyon instituti professori v.v.b.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15078961>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning kreativlik sifatleri, kreativ kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning nazariy asoslari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bo'lajak tarbiyachilar, fan va ta'lim, kreativlik, kasbiy kompetentlik, kreativ kompetentlik, kreativ potensial.

O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasini isloh qilishdagi sa'y harakatlarining biri - bu pedagog kadrlarning zamon talablariga hamnafas tarzda faoliyat yuritishlari, har tomonlama rivojlangan komil shaxsni tarbiyalashga doir chuqur bilim, ko'nikma, malaka va madaniyatga ega bo'lishlarini talab etmoqda. Bu esa o'z-o'zidan ta'lim va tarbiya ishlarining qonuniyatlarini o'rganuvchi pedagogika faniga “kreativlik” degan tushunchani olib kirdi. Ayniqsa ilmiy bilimning bugungi kundagi rivojlanishi, kreativlikning shaxsni, jamiyatni va davlatni rivojlantirishga ta'siri ushbu masalasini ilmiy pedagogik nuqtai nazardan chuqur o'rganishni talab etmoqda

III-renesans davrida maktabgacha ta'lim sohasining rivojlanishi va taraqqiy topishida yuqori malakali maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilariga bo'lgan ehtiyoj va talab ortib bormoqda. Ayniqsa, mutaxassislik fanlarining fundamental asoslarini, pedagogika va psixologiya metodlarini mukammal egallagan, kasbiy tayyorgarligi yuksak darajada bo'lgan hamda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini amaliyotda qo'llash ko'nikma va malakasiga ega ijodkor tarbiyachilarini tayyorlash talab etilmoqda. Oliy ta'lim tizimida mazkur talablarga javob bera oladigan, sifatli ko'nikmalarga ega bo'lgan talaba shaxsini shakllantirish imkoniyati vujudga kelmoqda. Buning uchun oliy ta'lim tizimida bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarini tayyorlashga yo'naltirilgan o'qitish jarayonida zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalarni keng qo'llashga talab ortib boradi. Shuningdek, XXI asr axborotlar oqimi davrida ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalariga, shu jumladan, ta'lim-tarbiya sohasiga ham ko'plab yangiliklar kirib kelmoqda. Ushbu yangiliklar bilan bir qatorda ularni yorituvchi yangi tushunchalar ham bizning ilmiy tilimizda qo'llanilishi kuzatilmoqda.

Jumladan, pedagogika ya'ni ta'lim-tarbiya sohasida so'nggi yillar ichida quyidagi tushunchalar keng qo'llanilmoqda va bizning ilmiy tilimiz iste'molida keng ishlatilmoqda.

Hozirgi zamon pedagogikasida “**kompetentlik**” tushunchasi bilan bir qatorda “**kreativlik**” tushunchasi ham tez - tez qo'llanilmoqda. Har bir maktabgacha ta'lim tarbiyachisining kompetentlilik darajasi, uning bajargan ishi shu kasbiy faoliyatning yakuniy natijasiga qo'yiladigan talablarga qay darajada javob berishiga qarab belgilanadi.

Kompetentlikka yo'naltirilgan ta'lim amerikalik tilshunos N. Xomskiy (1965-yil, Massachutes universiteti) tomonidan taklif etilgan “kompetensiya” atamasining umumiy ma'nosida shakllandi.

Yevropa Kengashi dasturi bo'yicha Bern shahrida bo'lib o'tgan simpoziumda (1996-yil) “kompetensiya” tushunchasi “o'quv”, “kompetentlik”, “qobiliyat”, “mahorat” singari tushunchalar qatoriga kiritilgan. Yevropa davlatlarining ta'lim vazirlari Boloniya deklaratsiyasida (1999-yil) ta'lim islohotlarining konseptual asoslari sifatida kompetentli yondashuv e'tirof etildi.

Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotari tarbiyachilarining ijodkorligi esa u tomonidan kelgusida tashkil etiladigan kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy (kreativ) yondashuvda aks etadi. So'nggi yillarda ushbu holat “pedagogik kreativlik” tushunchasi bilan ifodalanmoqda.

Pedagogik kreativlik - pedagogning an'anaviy pedagogik fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligi ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek, mavjud pedagogik muammolarni ijobiy hal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyati o'qituvchilar tomonidan o'quv fanlarini past o'zlashtirayotgan va ularni o'rganishni zerikarli deb hisoblayotgan talabalar e'tiborlarini fan asoslarini o'zlashtirishga jalb etish va bo'lajak mutaxassislarni kreativ fikrlash va ijodiy faoliyat natijalarini rag'batlantirishga xizmat qiladigan strategiya va vositalarni tavsiya qilish orqali auditoriyada ulardan samarali foydalanishlari uchun imkoniyat yaratishni kafolatlay olishi zarur.

Kreativlik tushunchasi Angliya-Amerika psixologiyasida 60- yillarda paydo bo'ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko'nikmalar hosil qilish qobiliyati va hislatini bildiradi.

J.Gilford (1950) kreativlikni tavsiflaydigan qator individual qobiliyatlarni ko'rsatadi:

- fikrining ravonligi;
- fikrni maqsadga muvofiq yo'llay olishi;

- o‘ziga xoslik (originallik);
- qiziquvchanlik;
- farazlar yaratish qobiliyati;
- xayol qila olish, fantastik (fantaziya).

Ilmiy bilimning bugungi kundagi rivojlanishi, kreativlikning shaxsni, jamiyatni va davlatni rivojlantirishga ta'siri ushbu masalani ilmiy pedagogik nuqtai nazardan chuqur o‘rganishni talab etmoqda.

Ayniqsa, bo‘lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kreativligini rivojlantirishga bo‘lgan ijtimoiy buyurtma vujudga kelmoqdaki, bu borada ilmiy pedagogik izlanishlar olib borish talab etiladi.

Respublikamiz olimlari tomonidan kreativ o‘qitishning falsafiy, kasbiy va kreativ kompetentlikning psixologik va pedagogik nuqtai nazardan ko‘p qirrali xususiyatlari tavsifi bo‘yicha bir qancha ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Jumladan, pedagog olimlar O.Musurmonova, N.Egamberdiyeva, Sh. Sharipov, Sh. Shodmonova, N. Muslimov, M. Usmonboyeva, D. Sharipova, A. Aripjanova, G. Ibragimova, G.Qodirova va boshqa ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilib, ilmiy-metodik asoslari ishlab chiqilgan.

G.N.Ibragimovanning tadqiqot ishida «Kreativlik-shaxsning yaratuvchanlik, ijodkorlik hislatlari bilan bog‘liq ko‘nikmalar majmuyi bo‘lib, u o‘z ichiga muammolarga nisbatan yuqori darajadagi sezgirlik, intuitsiya, natijalarni oldindan ko‘ra bilish, fantaziya, tadqiqotchilik va refleksiyani qamrab oladi»- deya ta'kidlangan.

A.A.Aripjanova esa kreativlikni o‘rganish bo‘yicha pedagog faoliyatining o‘ziga xosliklari va yondashuvlarni inobatga olib, pedagog kadrlarning kreativ salohiyatini, faoliyatli, samarali, shaxsiy, muhitga doir, muammoli aspektlarda ko‘rib chiqish lozimligini aniqlagan.

P.Torrens (1987) fikricha, “kreativlik” tushunchasi negizida quyidagi yoritiladi:

- muammoga yoki ilmiy farazlarni ilgari surish;
- farazni tekshirish va o‘zgartirish;
- qaror natijalarini shakllantirish asosida muammoni aniqlash;
- muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlar Amerikalik olim

Kreativ shaxs bo‘lish, bizning misolimizda esa, kreativ talaba bo‘lish- bugungi dunyoda afzalliklarga ega bo‘lish, masalan, boshqa talabalar ichida ajralib turish, boshqalarga qaraganda qiziq suhbatdosh bo‘lish, hayotda uchraydigan qiyinchiliklardan noodatiy tarzda chiqib ketish demakdir.

Kreativ qobiliyatlarni faqat yangi g'oyalarni yaratishgina uchun emas, balki hayot tarzining, yoki alohida olingan aspektlarni yaxshilash uchun qo'llash, va shaxsning ichki dunyosi rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Kreativlik axborotni yodda saqlash va faktlarni yig'ishga asoslanganligi tufayli an'anaviy ta'lim sistemasi har doim ham shaxsning, xususan, talabaning kreativlik qobiliyatini rivojlantirishga qodir emas. Kundalik hayot tarzi ko'pincha shaxsning kreativ xususiyatlarining pasayishiga sabab bo'ladi. Shu tufayli, kreativ qobiliyatlarning rivojlanishi faqat maxsus tashkil qilingan muhit bo'lishi lozim. Kelajakda ijodiy qobiliyatlardan foydalanish uchun ta'lim jarayoniga maxsus topshiriqlarni kiritish zarur.

Bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kreativ faoliyatining asosiy tarkibiy qismlarini bilish mayllari, ehtiyojlari, faolligi, mustaqillik, tashabbuskorlik, nostandart tafakkur, improvizatsiya kabilar tashkil etib, ular bevosita shaxsning yo'nalganligi va kreativ qobiliyatlari bilan uyg'unlashadi. Oliy ta'lim muassalaridagi ta'lim jarayonida bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarini tayyorlashning asosiy vazifasi esa, bo'lajak tarbiyachilarning mana shu ehtiyojlarini ta'minlash uchun zarur pedagogik shart-sharoitni yaratish va samarali metodik ta'minotni vujudga keltirishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim sohasida bir qator tadqiqotlarni tahlil qilganimizda, maktabgacha ta'limni tashkil etishning jahon standartiga javob beradigan mutaxassis uchun kreativlikni aniqlash va rivojlantirish mezonlarini joriy etish ularning ijodkorlik jarayonisiz, ish funksiyalarisiz amalga oshirilmaydi degan xulosaga kelinadi:

-bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari bolalar bilan ijodiy o'zaro munosabatlarga tayyor bo'lishi kerak, lekin uning ijodiy salohiyati, qobiliyatlari, to'plangan bilim, ko'nikma, tajriba va ijodiy pozitsiyalarda o'zini - o'zi anglashga asoslangan bo'lishi kerak.

- pedagogning ijodiy salohiyatini shakllantirish jarayoni kompetentlik, samaradorlik, o'z-o'zini takomillashtirish tamoyillari bilan shartlanadi va murabbiy lavozimida rivojlanadi;

-bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining murabbiy sifatida kreativ kompetentligi o'zini takomillashtirishga bo'lgan intilishda, bolani shakllantirishda qo'llab-quvvatlashga va unga namuna bo'lishga tayyorlikda, bolalarda ijodiy qobiliyatlarni yuzaga chiqarishda, ta'lim va tarbiya jarayonida noana'naviy metod va texnologiyalardan foydalangan holda samaradorlikka erishishda, hamkorlikni rivojlantirishda namoyon bo'ladi;

-o‘yin texnikasi sifatida tarbiyachining kreativligi o‘yin faoliyatini rivojlantirishda, o‘yin zaxirasini oshirishga intilishda, o‘yin faoliyatida, bolalar uchun o‘yin maydonini yaratish qobiliyatida amalga oshiriladi;

- tarbiyachining rejissyor sifatidagi kreativ qobilyati ertak dramatizatsiya yoki ertak terapiyasi usullaridan foydalana bilishida amalga oshiriladi. Har qanday tarbiyachi o‘zida kreativlik sifatlarini namoyon etishi kerak.

Adabiyotlar

1. R.G.Safarova. Kognitiv pedagogikaga oid nazariy yondashuvlar. Monografiya. – Toshkent: “Science and innovation” nashriyoti, 2024. – 186 bet.
2. N.M.Zakirova. O‘quvchilarda kreativlikni shakllantirish mazmuni va usullari. Akademik reaserch in educational science. Volume 1. Issue 3. 2020.
3. N.I.Saydullayeva. Bo‘lajak maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarining kreativlik kompetentligini rivojlantirish texnologiyalari. Uslubiy qo‘llanma. Toshkent – 2022.
4. S.Y.Saidg‘aniyeva, Sh.R.Abdullayeva, I.A.Abduqunduzov. Kreativlik pedagogik faoliyatni rivojlantirishning asosiy omili sifatida. Scientific progress. Volume 1. Issue 4.